

Bulharská pravoslavná církev do roku 1018

Počátky křesťanství v Bulharsku

Na území dnešního Bulharska se první křesťané objevovali již během prvního století. K většímu rozšíření křesťanství však postupně docházelo až během století třetího a čtvrtého, kdy se vytvářela hustá síť křesťanských obcí řízených biskupy. Nejvýznačnější metropolí se stala Sofia (antická Serdica). Od konce 4. století dochází k četným nájezdům, mj. Vizigótů, Hunů, Ostrogótů, a nakonec slovanských kmenů turko-tatarských Prbulharů, díky čemuž se zde křesťanství dostalo do hlubokého úpadku, byť celá oblast byla i nadále de iure součástí křesťanské byzantské říše.

Pokřtění Borise I. a vznik bulharské církve

Nová vlna christianizace v 9. století je spojena jak s návratem zdejších zajatců z byzantského zajetí, kde došlo k jejich konverzi, tak především s osobou Borise I. Bulharský chán, který sám sebe tituloval kníže, Boris I. (vládnul 852–889, zemřel roku 907) začínal svou vládu v komplikované politické situaci. Snaha získat spojence ho vedla k přesvědčení o nutnosti přijetí křesťanské víry – z východu či ze západu, byť církev byla vnitřně stále ještě jednotná. Zároveň ovšem toužil uhájit vlastní plnou nezávislost jak na Konstantinopoli, tak na Římu. Proto jeho kroky tímto směrem byly velmi opatrné, snažil se nezavřít si zcela cestu ani na jednu stranu. Kromě Říma a Konstantinopole vyvíjeli v Bulharsku misijní aktivity vedle zástupců různých heretických (paulikiáni) uskupení také misionáři arabští ve snaze získat chána pro islám. V roce 864 vyslal první misionáře do Bulharska konstantinopolský patriarcha. K nelibosti řeckých misionářů pozval Boris I. zároveň duchovní vyžádané u východofranského panovníka Ludvíka II. Němce.

Pravděpodobně ještě v roce 864 či začátkem dalšího roku¹ Boris I. přijal tajně křest z rukou řeckého biskupa pověřeného k tomu konstantinopolským patriarchou, spolu s rodinou a bojarskou družinou. Jelikož bojaři jako celek přijmout křesťanství odmítli, Boris několik prbulharských rodů vyvraždil. Později někteří bojaři odmítající christianizaci vedli neúspěšně vzpoury s cílem Borise svrhnout. Boris při křtu přijal jméno Michal, na počest byzantského císaře Michala III. (840–867), který byl, v zastoupení, Borisovým kmotrem.

Konstantinopolský patriarcha Fotios poslal Borisovi pastýřský list, který se věnoval problematice nově pokřtěnému vládci nesrozumitelné, a ten navíc měl obavy z patriarchových zásahů do státní správy. Vyslal tedy poselstvo, které do Říma k papeži Mikuláši I. (858–867) dorazilo v srpnu roku 866. Ve 115 otázkách určených papeži – mj. ohledně náboženských úkonů, závaznosti postů, manželského a trestního práva – v něm byly formulovány i jisté žádosti,

¹ Ohledně roku Borisova křtu nepadají mezi jednotlivými autory shoda; nejčastěji jsou uváděny roky 864, 865 a 866.

především o autonomii bulharské církve. Papež Mikuláš písemně odpověděl na 106 otázek (většinou zopakoval pokyny papeže Řehoře Velikého související s christianizací Sasů a Britů). Řešení otázky samostatnosti bulharské církve ponechal Mikuláš na pozdější dobu, až křesťanství dostatečně zakoření a budou jmenováni biskupové. Spolu s vracejícím se poselstvem přišla do Bulharska i papežská misie, v důsledku čehož byli z Bulharska vyhnáni řečtí duchovní. Po smrti papeže Mikuláše I. se jeho nástupcem stal Hadrián II. (867–972). Boris toho okamžitě využil a nového papeže požádal o jmenování bulharským arcibiskupem portského biskupa Formosia (jenž vedl již zmíněnou papežskou misii a získal si Borisovu důvěru). Papež však odmítl. Stejně tomu bylo i s druhým Borisem navrženým kandidátem, diákonem Marinem. V Konstantinopoli byl mezi tím zabit císař Michal III., po němž nastoupil na trůn Basileos I. Makedonský. Jeho snahou bylo urovnat roztržku s Římem, při níž značnou roli sehrál právě patriarcha Fotios, a zároveň opětovný Borisův příklon k Východu.

V letech 885–886 rozšířili řady byzantských duchovních v Bulharsku žáci sv. Cyrila a Metoděje, vyhnaní z Velké Moravy, především Kliment (Ochridský), Naum, Angelarios a zřejmě i nejmladší z nich Konstantin (zvaný později Preslavský). Spolu s nimi povstala dvě střediska staroslovanské kultury – představující zároveň počátky bulharského písemnictví – makedonský Ochrid a bulharské hlavní město Preslav. Zpočátku byla tato střediska jazykově rozrůzněná. V klášteře svatého Pantelejmona se na břehu Ochridského jezera se svými žáky usadil biskup Kliment Ochridský († 916). Založil nový chrám a školu. Zde vznikly nejstarší hlaholské památky. Ochridská škola používala až do 12. století abecedu hlaholskou. Další z Metodějových žáků – Naum, založil školu v hlavním bulharském městě Plisce, které ale bylo zanedlouho přeneseno do nově založené Preslavi (poté, co se stal Kliment biskupem, přesídlil za ním do Ochridu). Přenesením hlavních měst mělo zejména symbolický charakter – pohanská Pliska byla nahrazena křesťanskou Preslaví. V Preslavi byl ovšem silnější, i díky větší přítomnosti řeckých kněží a skutečnosti, že Borisův syn Simeon absolvoval konstantinopolskou magnaurskou školu, stejnou jako Cyril), proto se zde, zřejmě na popud pozdějšího cara Simeona, začala používat nová slovanská abeceda, cyrilice (kyrilice) – zjednodušená podoba slovanského písma upravená podle řecké abecedy, pojmenovaná tak na počest sv. Konstantina-Cyrila, za jejíhož autora bývá sice tradicí označován Kliment, ale mnohem pravděpodobněji jím byl Konstantin Preslavský. Povstaly zde nejstarší cyrilské památky z 10. století. Kulturní převaha východního křesťanství reprezentovaného v očích Bulharů všemi těmito výdobytky způsobila jejich většinový a trvalý příklon k byzantské podobě křesťanství.²

² Máločetné římskokatolické enklávy začaly vznikat až v 17. století. Na základě mírové smlouvy Rakouska s Tureckem z roku 1616 byla získána svoboda vyznání katolické víry mj. i pro Bulhary. Misionáři se stali františkáni z Bosny. První farnosti zakládali v hornických městech, hlavně v Čiprovcích, které se pak staly centrem katolicismu. Františkáni působili také mezi paulikiány.

Naprostá nezávislost Bulharska, spojená s církevní autokefalitou, o kterou Boris I. po celou vládu usiloval, se ale zatím nenaplnila. Bulharská církev znovu spadala pod jurisdikci konstantinopolského patriarchátu, ale jako církev autonomní, v jejímž čele stál arcibiskup. Prvním arcibiskupem se ještě stal byzantský duchovní Josef (Stefanos), další však již byli Bulhaři.

Snahy Borise I. (Michala) završil jeho syn Simeon I. Veliký (893–927). Po vítězství nad Byzancí roku 917 se podle byzantského vzoru prohlásil za císaře. Synod v Preslavi pak povýšil arcibiskupa na patriarchu (927). Bulharská církev byla patriarchátem až do roku 1018, kdy po několika katastrofálních porážkách od císaře Basilea II. Bulharobijce první bulharský stát zanikl. V době zániku ovšem již patriarchát sídlil v Ochridu. Po ztrátě bulharské samostatnosti byl bulharský patriarchát zrušen a hlavou bulharské církve byl od té doby arcibiskup se sídlem v Ochridu. Církev ztratila autokefalitu, nikoli však samostatnost. Pod pravomoc ochridského arcibiskupství náleželo 31 biskupství – jež zpravovala rozsáhlá území osídlená i Srby či Albánci. První arcibiskup Jan (Ivan), igumen z Debaru, byl ještě Bulhar, jeho nástupci však již byli Řekové. Jednalo se o běžnou praxi konstantinopolského patriarchátu, který do všech sobě podřízených metropolí dosazoval řecké arcibiskupy a naopak se bránil instalaci hierarchie místního původu. Ochridské arcibiskupství i později patřilo k pilířům slovanské církve na Balkáně a jeho autonomie se udržela až do roku 1767. Byzantská nadvláda v 11.–12. století znamenala útlum vzkvétající slovanské literární činnosti. Bulharská slovanská vzdělanost se tehdy rozvíjela zejména v kláštorech, mezi nimiž hrál prim bulharský Zografský klášter na svaté hoře Athoské, který byl podle tradice založen již v 10. století, a klášter rílský, založený poustevníkem Ivanem, největším bulharským světcem.